

УДК 78.071.2 Османов (045) (477)
DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/85-3-7>

Іван СТЕЦЬКИЙ,
orcid.org/0009-0008-2616-0164

Диригент
Національного академічного духового оркестру України,
аспірант творчої аспірантури кафедри оперно-симфонічного диригування
Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського
(Київ, Україна) stetskivan@gmail.com

ДИРИГЕНТ-ПЕДАГОГ: НА ПРИКЛАДІ ТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАЕСТРО ДІЛЯВЕРА ОСМАНОВА

У цій статті, на прикладі заслуженого діяча мистецтв України, професора кафедри оперно-симфонічного диригування в НМАУ в Києві Османова Ділявера Мідатовича, розглянуто педагогічно-практичну сторону в диригентському мистецтві. Термін «диригент-педагог», який поєднує синтез особистісних якостей та чеснот, розкриється з точки зору педагогічної науки, психології та професійної направленості. Основна педагогічна діяльність диригента поділяється на роботу з оркестром, а саме взаємодію з музикантами (робочий процес та комунікацію під час репетиційного процесу) та безпосередньо викладацьку діяльність (передачу особистого досвіду студентам).

Головним фактором для педагога є сформована особистість. Визначити її легко, адже така людина має в собі низку напрацьованих за життя якостей: лідерство, стресостійкість, мужність, гідність, доброзичливість і легкість, мудрість, професіоналізм, відповідальність. Щоб стати диригентом, за словами Ділявера Мідатовича, треба мати низку характерних чеснот, а саме: цілеспрямованість та лідерські якості, професійність та фаховість, стриманість та витримка, людяність. Диригент, володіючи цими характеристиками здатен повести за собою оркестр, організувати робочий процес, викликати довіру в музикантів та студентів, з якими він працює. У статті також підкреслено те, що диригент-педагог має враховувати характерні особливості кожного студента, інтерпретуючи особисту методику викладання. Під час роботи з оркестром педагогіка диригента визначається підбором різного характеру та складності програм, які сприяють розвитку майстерності музикантів. Також цей процес сприяє виховуванню публіки, сучасного слухача, який приходить на концерти. До того ж диригент вибудовує стратегію свого керівництва, не тільки як виконавець, а ще як культурний менеджер, запрошуючи до співпраці з оркестром видатних диригентів сучасності. Загалом головна мета диригента-педагога – це сприяти розвитку студентів, оркестру та публіки.

Ключові слова: диригент-педагог, педагогіка, особистий досвід, маестро, професійність та фаховість, цілеспрямованість, лідерські якості, стриманість і витримка, людяність, підтримка.

Ivan STETSKYI,
orcid.org/0009-0008-2616-0164

Conductor
National Academic Wind Orchestra of Ukraine,
Graduate student at the Creative Postgraduate Course of the Department of Opera
and Symphonic Conducting
Ukrainian National Tchaikovsky Academy of Music
(Kyiv, Ukraine) stetskivan@gmail.com

CONDUCTOR-TEACHER: ON THE EXAMPLE OF THE CREATIVE WORK OF MAESTRO DILYAYER OSMANOV

This article examines the pedagogical and practical aspects of conducting, using the example of the Honored Artist of Ukraine, Professor of the Department of Opera and Symphony Conducting at the National Music Academy of Ukraine in Kyiv, Dilyaver Osmanov. The term «conductor-teacher», which combines a synthesis of personal qualities and virtues, is explored from the perspectives of pedagogical science, psychology, and professional orientation. The primary pedagogical activities of a conductor are divided into working with the orchestra—namely, interaction with musicians (the work process and communication during rehearsals)—and direct teaching activities (sharing personal experience with students).

A key factor for a teacher is a developed personality. Such individuals possess a range of qualities acquired over their lifetime, including leadership, stress resistance, courage, dignity, kindness, lightness, wisdom, professionalism, and responsibility. According to Dilyaver Osmanov, to become a conductor, one must have a set of specific virtues, namely determination and leadership qualities, professionalism and expertise, composure and self-control, and humanity. A

conductor with these characteristics is able to lead the orchestra, organize the work process, and gain the trust of musicians and students they work with.

The article also emphasizes that a conductor-teacher must consider the individual characteristics of each student when interpreting personal teaching methods. While working with the orchestra, a conductor's pedagogical approach is defined by selecting programs of varying character and complexity that enhance the musicians' mastery. This process also contributes to cultivating the audience—the modern listener who attends concerts. Moreover, the conductor develops leadership strategies, not only as a performer but also as a cultural manager, inviting prominent contemporary conductors to collaborate with the orchestra. Overall, the primary goal of a conductor-teacher is to contribute to the development of students, the orchestra, and the audience.

Key words: conductor-teacher, pedagogy, personal experience, maestro, professionalism and expertise, determination, leadership qualities, composure and self-control, humanity, support.

Постановка проблеми. Цікавим і водночас малодослідженим є педагогічний аспект в диригентській діяльності. Видатні диригенти проводять майстре-класи з диригування, але наукових робіт саме про педагогічний вектор в диригуванні описано зовсім небагато. Тому, одним з перших завдань постало: розкрити Одним з основних векторів диригентської діяльності є педагогіка. Враховуючи специфіку роботи диригента з оркестром, солістами, колегами по творчому цеху, він (диригент) реалізує творчі цілі, пояснюючи музикантам, як зіграти під час роботи над музичним твором. Звісно, весь творчий процес формується на практичному досвіді диригента. Уже на заняттях зі студентами передає надбаний досвід та готує майбутніх диригентів до роботи з оркестром.

Одним з головних завдань для практикуючого диригента є реалізація творчого задуму композитора. Спосіб реалізації – це репетиції з оркестром, де безпосередньо оркестранти виконують поставлені творчі завдання диригента. Саме навчальний та педагогічний аспект є цікавим елементом для аналізу способу роботи диригента з оркестром під час репетиції. Адже *«музикальність визначається не лише диригуванням під час концерту, а й процесом репетицій»* (Ulrich, 2009: 49).

Також, важливим елементом аналізу педагогічного аспекту в диригентській діяльності є особистий досвід у викладацькій сфері диригентського мистецтва. Адже, саме практикуючий диригент, спираючись на дієві позиції в диригентському ремеслі, може донести специфіку та передати власний досвід майбутнім поколінням митців.

Отже, головними елементами дослідження будуть такі позиції: формування диригента-особистості та становлення на творчому шляху, отримання власного досвіду, критерії та якості притаманні диригенту-педагогу, педагогічний елемент в роботі з оркестром та специфіка передачі досвіду майбутньому поколінню диригентів. Це все буде розглянуто на прикладі заслуженого діяча мистецтв України, професора кафедри оперно-симфонічного диригування в НМАУ Османова Ділявера Мідатовича.

Аналіз досліджень. Досліджень в сфері психології та педагогіки достатньо багато. Вони являються основою для професійного інтерпретування в сфері диригентського мистецтва.

Основними прикладами дослідження вітчизняних оперно-симфонічних диригентів як педагогів: Бермес І. «Микола Колесса – диригент і педагог» (Бермес, 2003), Димченко С. С. «Внесок Миколи Малька у становлення та розвиток диригентського мистецтва в Україні» (Димченко, 2013), Мартинюк А. К. «Диригентська школа Миколи Малька у науковому просторі» (Мартинюк, 2020).

Особливим предметом уваги цього дослідження буде саме педагогічна діяльність Ділявера Османова в різних її аспектах: у роботі з оркестром та у викладацькій діяльності. Буде розглянуто низку інтерв'ю з маестро Османовим, які розкривають його становлення як творчої особистості та розповідають про його практичну діяльність як диригент-педагога. Серед них: інтерв'ю Івана Стецького з маестро Ділявером Османовим на тему диригент-педагог, інтерв'ю-стаття Тетяни Асадчевої та Івана Стецького в онлайн-газеті «Вечірній Київ», два інтерв'ю з на телеканалі АТР з Ельмас Асановою та Ділявером Османовим. Буде проаналізовано та переосмислено досвід таких постатей диригентського мистецтва як Гнедаш Вадим Борисович та Роман Ісакович Кофман.

Компонентом дослідження є безпосередньо творча особистість диригента, а саме її формування, особистісні якості, власний досвід та специфіка творчої реалізації в практичній діяльності. Невід'ємним компонентом є також педагогічна діяльність диригента в контексті роботи з оркестром, а саме взаємодія з музикантами – робочий процес та комунікація під час репетиційного процесу, безпосередньо викладацька діяльність – передача особистого досвіду студентам.

Виклад основного матеріалу. Поняття *«педагогіка»* (грец. *paídos* – дитина, *ago* – веду) – це наука, яка приділяє увагу та базується на вивченні виховання, навчання та розвитку особистості (Волкова, 2007: 12). З цього поняття витікає голо-

вний компонент – це розвиток особистості. Але також треба зауважити на тому, що допомогти сприяти цьому розвитку може тільки сформована особистість. Педагоги, пройшовши свій період становлення особистості, тільки тоді зможуть допомогти іншим опанувати особливості тієї чи іншої науки.

Розвиток та формування диригента як особистості є важливою складовою в роботі з людьми. Показником сформованої особистості є переосмислення особистого життєвого досвіду. Як результат відбувається створення авторської концепції в практичній діяльності та розвиток особистісного проекту (Чепелева, 2013: 24). Особистісний проект – це і є спосіб реалізації особистого життєвого досвіду, який було проаналізовано та виявлено шляхи подальшої генези. Умовно, це можна назвати – знання та вміння, які були набуті протягом періоду навчання та становлення на творчому шляху. Педагог, маючи цілу низку знань та вмінь, передає їх студенту. В контексті диригентської професії, диригент-педагог має свій «багаж» професійних складових – велика кількість проведених репетицій та концертів з оркестром, солістами, специфіка роботи в театрі, які він передає наступному поколінню. Як зазначав відомий український диригент, народний артист України, професор Гнедаш Вадим Борисович про набутий з часом досвід: «...з роками стаєш мудрішим, набагато краще розумієш музику. Відкриваєш партитуру – і читаєш її, як роман» (Бентя, 2011).

Головним фактором для педагога, як вже було зазначено, є сформована особистість. Характеристиками сформованої особистості є наявність певних якостей-чеснот, які визначають реалізацію поставлених творчих цілей. Розглянемо особистісні якості, які притаманні диригенту-особистості, що сприяють якісному процесу в творчій діяльності. Наприклад, **лідерство** як впевненість та вміння «повести за собою»; **стресостійкість** як здатність зберігати спокій попри напругу під час репетицій; **мужність** як прояв волі до великих звершень; **гідність** як відсутність зайвих перешкід на творчому та життєвому шляху; **доброзичливість і легкість** як уміння толерантно ставитися до будь-кого з людей, задіяних у творчий процес; **мудрість** як здатність вчасно нейтралізувати конфліктну ситуацію; **професіоналізм** як підхід до роботи; **відповідальність** як розуміння необхідності відточувати музичний матеріал до доведеного стану (Стецький, 2024: 105). Це все приклади особистісних якостей диригента-особистості, які мають великий вплив на практичну діяльність диригента. Основним чинником

в напрацюванні цих чеснот є досвід практичної діяльності, але ще й шлях до неї – це навчання. Найкращим і найпершим зразком для будь-якого музиканта є педагоги, наставники, які допомагають та підтримують протягом всього творчого шляху, від перших музичних кроків до становлення. Віддані своїй справі, педагоги передають особистий досвід новому поколінню. Одним з прикладів диригента-особистості є **Османов Ділявер Мідатович** – заслужений діяч мистецтв України, професор кафедри оперно-симфонічного диригування в Національній музичній академії України в Києві, сучасний провідний український диригент кримський татарин, головний диригент та художній керівник Студентського симфонічного оркестру НМАУ, диригент Національного академічного театру оперети України, трубач, фольклорист кримськотатарської музичної культури. Який в свої творчій діяльності поєднав різні вектори диригентського мистецтва. І одним з основних його творчих напрямлень – це педагогіка.

Іл. 1. Фото з особистого архіву Д. Османова

Як зазначає маестро Османов: «Диригування – це мистецтво. По-перше, це треба любити, а не тільки вміти» (Асадчева, Стецький, 2025). Всі, хто обирає ту чи іншу сферу діяльності, має певні прагнення та хист до тієї справи, що опановує. Щоб стати диригентом, за словами Ділявера Мідатовича, треба мати низку характерних чеснот, а саме: **цілеспрямованість** та **лідерські якості**, **професійність** та **фаховість**, **стриманість** та **витримка**, **людяність**. Диригент, володіючи цими характеристиками здатен повести за собою оркестр, організувати робочий процес, викликати довіру в музикантів та студентів, з якими він працює.

Цілеспрямованість – якість особистості, що допомагає людині не зупинятись на досягнутому, йти до певної цілі, поступово вирішуючи поставлені перед ним завдання. В диригентській професії, це реалізується наступним чином: індивідуальна робота з партитурою, пошук композиторського задуму, через творче переосмислення тенденцій виконання того, чи іншого твору, пошук особистої інтерпретації; організація творчого процесу та покрокове планування, від індивідуальної роботи, до виходу на сцену в день виконання твору з оркестром. Звісно, не зважаючи на життєві перешкоди та умовну складність певних завдань, ні в жодному разі не зупинятись на шляху до досягнення поставлених творчих цілей. Як зазначає маестро Османов: *«Головне – не зупинятися, адже творчий процес вимагає постійного руху вперед»* (Стецький, 2024: 9). Впевненість та прагнення диригента позитивно впливає на загальну роботу колективу, адже, він є ведучим процесу, відповідальним за нього.

Лідерські якості – до них можна віднести, в загальному, низку якостей, які визначають **вольові якості диригента**: *самостійність, витримка, наполегливість, рішучість, ініціативність, організованість, дисциплінованість і ретельність у навчанні, самовладання* (Шевченко, Бродський, 2016: 99). Ці всі якості являються синтезом «лідерства», основним компонентом характеристик особистості. У практичному аспекті це реалізується наступним чином: музиканти в оркестрі, де кожен окремо, є особистістю та має своє бачення про те, як потрібно трактувати той, чи інший музичний епізод, адже, до того мали великий досвід гри в оркестрі і працювали з різними диригентами, мають відреагувати на пропозиції трактування диригента того музичного фрагменту, над яким вони працюють. Тобто музиканти оркестру – досвідчені професіонали, яким треба аргументувати свої побажання стосовно виконання твору. І в таких обставинах перед диригентом постає дуже важливе завдання – переконати кожного оркестранта, навіть тих, хто вважає себе майстрами гри в оркестрі, що запропонований диригентом шлях є найкращим.

Щоб створити атмосферу довірчих відносин між оркестром та диригентом, бажано, мати такі якості, як **професійність** та **фаховість**. Ці два поняття є синонімами. Саме наявність та прояв цих чеснот, впливають на довіру та беззаперечне виконання творчих диригентських рекомендацій музикантами. Диригент, маючи великий спектр теоретичних знань, які пов'язані з його професійною діяльністю, повинен бути обізнаним різно-

стороннє в усіх видах мистецтва, в історії, літературі, філософії, психології. До цього всього ще додається внутрішня привабливість та артистизм, володіння мистецтвом стратегії і тактики. Як зазначав відомий український диригент, скрипаль, композитор, педагог, Народний артист України **Роман Ісакович Кофман**, що *«диригент повинен володіти витримкою та мужністю, безкомпромісністю, жорстокістю без жорстокості, твердістю характеру без впертості, гармонійною збалансованістю «*emotio*» і «*ratio*»* (Кофман, 2009: 13). Також маестро Кофман додавав, що і цього не достатньо. Для повноцінного входження в диригентську професію, за словами Романа Ісаковича, є одна, суто диригентська властивість: *«це здібність передавати свої музичні ідеї, спонукаючи оркестр невербальними засобами реалізовувати ці ідеї»* (Кофман, 2009: 13). Отже, **професійність** та **фаховість** для диригента – це чи не найперші чесноти для якісної роботи, адже, за допомогою саме цих якостей, диригент може продемонструвати свою майстерність, таким чином отримуючи довіру своїх колег, передаючи студентам свої знання та вміння особистим прикладом.

Одними з головних якостей для продуктивної роботи диригента у взаємодії з людьми є **стриманість** та **витримка**. Особливо вони потрібні в роботі зі студентами-диригентами. Під час навчального процесу неодноразово доводиться повторювати одне й ту ж саму інформацію для якісного засвоєння нового матеріалу, і це, без сумніву, може випробовувати терпіння педагога. У таких ситуаціях важливо зберігати внутрішню рівновагу та демонструвати добру психологічну стійкість. Творчий педагогічний процес вимагає, в першу чергу, *не контролю над процесом*, хоча цей процес відбувається постійно для злагодженого і поступового розвитку студентів, а *в допомозі в розумінні того, як реалізувати поставлені творчі завдання*. Не дарма маестро Османов підкреслює, що важливим для нього в роботі зі студентами є *вміння донести до студента свою думку так, щоб вона стала для нього зрозумілою й близькою. Це не про нав'язування чи примус, а про вміння запропонувати ідею настільки переконливо й тонко, щоб він (студент) повірив у неї і реалізував її самостійно. У цьому й полягає справжнє майстерність викладача* (Стецький, 2024: 6).

Щодо роботи диригента з оркестром **стриманість** та **витримка** виявляються під час репетиційного процесу. Саме на репетиції, коли, наприклад, диригент відпрацював з оркестром, або певною групою музикантів складний фрагмент з музичного твору, через деякий час знову поверта-

ється до нього і результат не покращився. Тоді, в такому випадку, диригент проявляє стриманість та витримку, щоб максимально докладно, зрозуміло та наочно пояснити яким чином зіграти цей складний музичний епізод. Протилежним до якостей стриманості та витримки в педагогіці є такі поняття як моралізування або пригнічення. Зміст їх полягає в тому, щоб вплинути на розвиток учня/студента/музиканта, його інформують про те, як треба себе поводити в тому чи іншому випадку. Наприклад, такі фрази як: «Ти повинен так робити...» чи «Ти не повинен так робити» (Волкова, 2007: 137), або «Це неправильно...», «Пройшло багато часу, а прогресу немає...» тощо. Зазвичай такі фразові обороти не сприяють покращенню результату, а навпаки демотивують студентів або оркестрантів. Так поступають тільки недосвідчені педагоги-диригенти. За словами Ділявера Мідатовича: «Головне – «не наступати на горло» студенту, тобто не нав'язувати своє бачення насильно. Треба спонукати студента думати, щоб студент сам аналізував» (Стецький, 2024: 7). Тобто **допомогти опанувати новий матеріал, спонукаючи до самоаналізу та перевірки на власному досвіді, а не змусити « повірити на слово »**. Розвиток аналітичних здібностей студента є важливою складовою в педагогічній роботі, адже від цього буде залежати самостійність та самодостатність у формуванні майбутнього професіонала. Підхід педагога під час навчального процесу, наприкладі «роби так, а не інакше», може призвести до формального засвоєння матеріалу студентом. Тобто майбутній диригент, не розглядаючи можливі шляхи виконання того, чи іншого музичного епізоду, користується тільки одним з можливих способів його реалізації або вирішення поставленого перед ним завдання. Тоді творчий процес нівелюється, втрачається момент «експерименту», або «живості», пошуку кращого та близького студенту способу, який призводить до «сухого» виконання завдань. Щоб педагог не зробив «ведмежу послугу» студентів, **потрібно запропонувати варіанти виконання, або вирішення проблеми (до яких педагог прийшов з власного досвіду) та лишити право вибору студенту**. Лише в такому випадку буде відбуватись подальший розвиток та отримання студентом власного досвіду.

На репетиціях з оркестром процес спонукання до аналізу та експерименту інтерпретується інакше. В професійному колі, якщо це не студентський або аматорський колектив, диригенти користуються професійними побажаннями, натяками або конкретними завданнями. Знаходимо практичне вирішення творчого завдання дири-

гентом під час роботи з оркестром на прикладі Романа Кофмана, який акцентує увагу на тому, що диригент не «робить зауваження» оркестру, а «просить», або «рекомендує», як потрібно зіграти. У такий спосіб маестро підкреслює те, що для диригента важливим є з повагою ставитися до особистого музичного досвіду кожного оркестранта. Продовжуючи цю тему, маестро Роман Ісакович пропонує диригенту, коли той зупиняє оркестр під час репетиції, щоб поправити виконання, звертатись до музикантів завжди позитивно налаштованим. Наприклад: «Ваше соло звучить виразно, зіграйте ще раз», якщо програвання не достатньо переконливе, продовжує: «соло справді прозвучало чудово, але можна ще виразніше». Музиканти в таких випадках розуміють, що диригент не повністю задоволений їхнім виконанням, але цінують ставлення диригента і з задоволенням виправлять всі нюанси для більш якісного виконання (Кофман, 2009: 52). Така «атмосфера» комунікації з оркестром нейтралізує можливі конфліктні ситуації, які можуть виникнути під час робочого процесу.

Ще однією з якостей диригента-педагога є **людяність**. Ця якість теж поєднує в собі низку чеснот, як-от емпатія, співчуття, співпереживання, підтримка. **Людяність** – це риса характеру особистості, яка проявляється ставленням до інших людей з розумінням, повагою, співчуттям. В педагогічній діяльності ця якість займає чи не найперше місце, адже саме вона формує **індивідуальний підхід** педагога до кожного студента окремо. Наприклад, педагог викладає один і той самий матеріал двом різним студентам, один з них засвоює нову інформацію швидко, а іншому потрібен певний час. Викладач у таких випадках не просто проявляє якості стриманості і витримки, про які було зазначено вище, а намагається зрозуміти студента і допомагає йому з засвоєнням нового матеріалу. Ділявер Мідатович зазначає, що твори, над якими він працює в класі зі студентами, підбираються відповідно до того, що саме необхідно опанувати кожному студенту в даний момент. Таким чином, диригент-педагог враховує характерні особливості кожного студента, інтерпретуючи особисту методику викладання. Під час роботи з оркестром диригент підбирає різного характеру та складності програми, які сприяють розвитку майстерності музикантів. Також цей процес виховує публіку, сучасного слухача, який приходить на концерти. Диригент вибудовує стратегію свого керівництва, не тільки як виконавець, а ще як культурний менеджер, запрошуючи до співпраці з оркестром видатних диригентів сучас-

ності. Головна мета диригента-педагога – це сприяти розвитку студентів, оркестру та публіки.

Насамперед, цікавим є процес емпатії педагога зі студентом. Пройшовши свій особистий творчий шлях, диригент-педагог допомагає пройти його наступному поколінню. В процесі навчання викладач, спостерігаючи за ситуаціями або складнощами в творчій діяльності студента, може згадати, як він сам особисто проходив ці етапи становлення. У таких випадках вмикається розуміння і людяність, адже «ти був таким самим», проходив ті самі ситуації, виникали схожі проблеми на різних етапах особистісного розвитку. Ще одним головним фактором людяності є **зацікавленість** педагога в студенті. Тобто, неформальне ставлення до навчального процесу. Сюди входить: спілкування на різні теми (не тільки професійні); зацікавленість педагога в успіху студента не тільки в тій сфері, яку викладає педагог; щире доброзичливе ставлення до студента. Адже кожен зі студентів має свої особливості, багаж знань, темперамент, унікальні здібності та особисте світосприйняття. Саме таке відношення педагога буде спонукати студента на взаємне ставлення, в першу чергу, до диригентського фаху. Підтвердження знаходимо в словах одного з найвідоміших диригентів, композиторів, просвітителів мистецтва двадцятого сторіччя, Леонарда Бернштейна: «Головне, (що повинен зробити педагог) – *це запалити у вас іскру, іскру, яка розпалює вогонь ентузіазму до музики, або до того, чим ви займаєтесь. Адже лише з ентузіазму виникає цікавість; а вам потрібно бути цікавими до речей, щоб хотіти знати про них. Саме звідси береться справжнє знання – з бажання знати*» (Bernstein, 1963). Також, особливістю маестро Османова в педагогічній діяльності

є його ставлення до студентів як до молодших колег, формуючи, таким чином «атмосферу» взаємодоповири та співпраці. Водночас якість людяності є важливою складовою в нашій професії і в житті загалом, тому що потрібно комунікувати та домовлятися з людьми, а для цього потрібно їх розуміти. Адже диригент не може існувати без оркестру, це його інструмент. Щоб стати справжньою командою з оркестром, диригент не може використовувати авторитарні способи взаємодії з музикантами. Адже такі методи роботи тільки відштовхують: оркестр може не вступити на ауфтакт диригента та ніхто не матиме бажання навчатися у такого горе-маестро. Але є винятки. Маестро Османов зазначає, що диригент повинен бути обачним та відчувати, коли використовують його людяність задля особистих меркантильних потреб. Одним з головних завдань диригента-педагога – знайти баланс між людяністю і строгістю. Підсумовуючи, завершу виклад матеріалу словами маестро Ділявера Османова: **«Потрібно навчитись працювати так, щоб люди не боялись вас як керівника, а боялись підвести як керівника»**.

Висновки. На прикладі творчої діяльності маестро Ділявера Османова вдалось дослідити та виявити основні особистісні якості диригента-педагога. Практична діяльність **диригента-педагога** вбирає в себе низку якостей особистості, які неодмінно впливають на робочий процес у викладацькій діяльності та безпосередньо в роботі з оркестром. Психологічно-педагогічний аспект є чи не найпершою складовою успішного творчого процесу. Адже робота диригента – це завжди комунікативний процес, взаємодія з людьми (оркестрантами та студентами). Основною метою диригента-педагога є розвиток студентів та колективу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Димченко С. Внесок Миколи Малька у становлення та розвиток диригентського мистецтва в Україні. Часопис Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського. 2013. № 1. С. 138-145.
2. Мартинюк А. К. Диригентська школа Миколи Малька у науковому просторі. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*. 2020. № 190. С. 113-117. URL: <https://doi.org/10.36550/2415-7988-2020-1-190-113-117> (дата звернення 23.12.2024)
3. Міхно О. П. Онлайн-проект «Сковорода – 300»: контент, веб-ресурси підсумки реалізації. Вісник НАПН України. Київ: Національна академія педагогічних наук України. Випуск № 2 Т. 4. 2022. С. 1-5. DOI <https://doi.org/10.37472/v.naes.2022.4235> (дата звернення 20.01.2025).
4. Бермес І. Микола Колесса – диригент і педагог. Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Мистецтвознавство. 2003. № 2. С. 64-70. URL: <http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/23467/1/Bermes.pdf> (дата звернення 20.01.2025).
5. Стецький І. І. Постать Володимира Кожухаря як приклад диригента особистості. Актуальні питання гуманітарних наук. Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка. Випуск № 80. Т. 2. 2024. С. 105–109. DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/80-2-14> (дата звернення 21.01.2025).
6. Чепелева Н. В. Розуміння та інтерпретація життєвого досвіду як чинник розвитку особистості: монографія. Кіровоград : Імекс ЛТД, 2013. 276 с.
7. Кофман Р. І. Дирижер и оркестр, или 100 ненужных советов молодым дирижерам. Київ. 2009. 139 с.

8. Стецький І. І. Інтерв'ю з заслуженим діячем мистецтв України маестро Османовим Ділявером Мідатовичем: рукопис. 2024. 9 с. URL: https://drive.google.com/file/d/1S3qiy8g9kpaWAY9Imiy3vKXq9toDQ0P5/view?usp=drive_link (дата звернення 28.11.2024).
9. Dilâver Osmanov. *Göñül göñülden*. ATR - перший кримськотатарський телеканал: веб-сайт 2020. URL: <https://youtu.be/3U3rSsHBRTU?si=LcpQPIY8Q3WUtT3z> (дата звернення: 20.01.2025).
10. Ділявер Осман: кримськотатарський диригент Київської опери. *Göñül göñülden*: веб-сайт. 2022. URL: https://youtu.be/uWKqtzblb4Y?si=Y_1hJfdIwsj0HwzX (дата звернення: 18.01.2025).
11. Бентя Ю. Вадим Гнедаш: «У якісному звучанні оркестру зацікавлений тільки диригент». *Український інтернет журнал «Музика»*: веб-сайт. 2011. URL: <https://mus.art.co.ua/vadym-hnjedash-u-yakisnomu-zvuchanni-orkestru-zatsikavlenyj-tilky-dyryhent/> (дата звернення 03.02.2025).
12. Волкова Н. П. Педагогіка: Посіб. для студ. вищ. навч. закл. Київ : Акад. 2003. 576 с.
13. Цебенко І. В. Османов Ділявер Мідатович. *Енциклопедія Сучасної України*: веб-сайт. 2022. URL: <https://esu.com.ua/article-76961> (дата звернення 15.01.2025).
14. Тимошина Л. У Києві відбувся завершальний концерт Всеукраїнського благодійного туру «Симфонія Криму. Повернення». *Qirim Media*: веб-сайт. 2024. URL: <https://qirim.news/news/u-kiyevi-vidbuvsya-zaklyuchnij-konzert-vseukrayinskogo-blagodijnogo-turu-simfoniya-krimu-povernennya> (дата звернення 12.01.2025).
15. Асадчева Т., Стецький І. Від кримськотатарських мелодій до керівництва оркестром: історія диригента Ділявера Османа. *Вечірній Київ*: веб-сайт. 2025. URL: <https://vechirniy.kyiv.ua/news/108880/> (дата звернення 19.02.2025).
16. Шевченко І., Бродський Г. Психологічні особливості особистості майбутніх диригентів. *Наукові записки КДПУ. Серія: Педагогічні науки* : зб. наук. пр. Кіровоград. 2016. Вип. 143. С. 98-101.
17. Ulrich J. Preparing the Conductor as Teacher. *Music Educators Journal*. Vol. 95. No. 3. 2009. pp. 48-52.
18. Bernstein L. Tribute to Teachers. Original CBS Television Network Broadcast Date: телепередача. 1963. URL: <https://leonardbernstein.com/lectures/television-scripts/young-peoples-concerts/tribute-to-teachers> (дата звернення 01.02.2025).

REFERENCES

1. Dymchenko S. (2013) Vnesok Mykoly Malka u stanovlennia ta rozvytok dyryhentskoho mystetstva v Ukraini. [The Contribution of Mykola Malka to the Establishment and Development of Conducting Art in Ukraine] *Chasopys Natsionalnoi muzychnoi akademii Ukrainy imeni P. I. Tchaikovskoho*. № 1. P. 138-145. [in Ukrainian]
2. Martyniuk A. K. (2020) Dyryhentska shkola Mykoly Malko u naukovomu prostori. [The Conducting School of Mykola Malka in the Scientific Sphere]. *Naukovi zapysky. Seria: Pedahohichni nauky*. № 190. P. 113-117. URL: <https://doi.org/10.36550/2415-7988-2020-1-190-113-117> (Last accessed: 23.12.2024). [in Ukrainian]
3. Mikhno O. P. (2022) Onlain-proiekt «Skovoroda – 300»: kontent, veb-resursy pidsumky realizatsii. [Online Project ‘Skovoroda – 300’: Content, Web Resources, Summary of Implementation]. *Visnyk NAPN Ukrainy*. Kyiv: Natsionalna akademiia pedahohichnykh nauk Ukrainy. Vypusk № 2. T. 4. P. 1-5. DOI <https://doi.org/10.37472/v.naes.2022.4235> (Last accessed: 20.01.2025). [in Ukrainian]
4. Bermes I. (2003) Mykola Kolessa – dyryhent i pedahoh. [Mykola Kolessa – Conductor and Educator]. *Naukovi zapysky Ternopilskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Volodymyra Hnatiuka*. Seria: Mystetstvovnavstvo. № 2. P. 64-70. URL: <http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/23467/1/Bermes.pdf> (Last accessed: 20.01.2025). [in Ukrainian]
5. Stetskyi I. I. (2024) Postat Volodymyra Kozhukharia yak pryklad dyryhenta osobystosti. [The personality of Volodymyr Kozhukhar as an example of a conductor-personality]. *Aktualni pytannia humanitarnykh nauk. Drohobych: Drohobyskyi derzhavnyi pedahohichnyi universytet imeni Ivana Franka*. Vypusk № 80. T. 2. P. 105-109. URL: <https://doi.org/10.24919/2308-4863/80-2-14> (Last accessed: 21.01.2025). [in Ukrainian]
6. Chepelieva N. V. (2013) Rozuminnia ta interpretatsiia zhyttievoho dosvidu yak chynnyk rozvytku osobystosti: monohrafiia. [Understanding and Interpretation of Life Experience as a Factor in Personality Development: Monograph]. Kirovohrad : Imeks LTD. 276 p. [in Ukrainian].
7. Kofman R. I. (2009) Dyryzher y orkestr, yly 100 nenuzhnykh sovetov molodym dyryzheram. [The Conductor and the Orchestra, or 100 Useless Tips for Young Conductors]. Kyiv. 139 p.
8. Stetskyi I. I. (2024) Interviu z zasluhenym diiachem mystetstv Ukrainy maestro Osmanovym Diliaverom Midatovychem: rukopys. [An Interview with the Honored Artist of Ukraine, Maestro Dilyaver Midatovych Osmanov: Manuscript]. 9 p. URL: https://drive.google.com/file/d/1S3qiy8g9kpaWAY9Imiy3vKXq9toDQ0P5/view?usp=drive_link (Last accessed: 28.11.2024). [in Ukrainian].
9. Dilâver Osmanov (2020) *Göñül göñülden*. ATR - pershyi krymskotatarskyi telekanal: veb-sait URL: <https://youtu.be/3U3rSsHBRTU?si=LcpQPIY8Q3WUtT3z> (Last accessed: 20.01.2025).
10. Diliaver Osman: krymskotatarskyi dyryhent Kyivskoi opery. [“Dilyaver Osman: Crimean Tatar Conductor of the Kyiv Opera”]. (2022) *Göñül göñülden*: veb-sait. URL: https://youtu.be/uWKqtzblb4Y?si=Y_1hJfdIwsj0HwzX (Last accessed: 18.01.2025).
11. Bentia Yu. (2011) Vadym Hnedash: «U yakysnomu zvuchanni orkestru zatsikavlenyi tilky dyryhent». [Vadym Hnedash: «Only the Conductor is Interested in the Quality Sound of the Orchestra»]. *Ukrainskyi internet zhurnal «Muzyka»*: veb-sait. URL: <https://mus.art.co.ua/vadym-hnjedash-u-yakisnomu-zvuchanni-orkestru-zatsikavlenyj-tilky-dyryhent/> (Last accessed: 03.02.2025). [in Ukrainian].

12. Volkova N. P. (2003) Pedagogika: Posib. dlia stud. vyshch. navch. zakl. [Pedagogy: Manual for Students of Higher Educational Institutions]. Kyiv: Akad. 576 p. [in Ukrainian].
13. Tsebenko I. V. (2022) Osmanov Diliaver Midatovych. [Osmanov Dilyaver Midatovych]. Entsyklopediia Suchasnoi Ukrainy: veb-sait. URL: <https://esu.com.ua/article-76961> (Last accessed: 15.01.2025). [in Ukrainian].
14. Tymoshyna L. (2024) U Kyievi vidbuvsia zavershalnyi kontsert Vseukrainskoho blahodiinoho turu «Symfoniia Krymu. Povnennia». [The final concert of the All-Ukrainian charity tour «Symphony of Crimea. Return» took place in Kyiv]. Qirim Media: veb-sait. URL: <https://qirim.news/news/u-kyievi-vidbuvsya-zaklyuchnij-konzert-vseukrayinskogo-blagodijnogo-turu-simfoniya-krimu-povnennia> (Last accessed: 12.01.2025). [in Ukrainian].
15. Asadcheva T., Stetskyi I. (2025) Vid krymskotatarskykh melodii do kerivnytstva orkestrom: istoriia dyryhenta Diliavera Osmana. [From Crimean Tatar Melodies to Leading an Orchestra: The Story of Conductor Dilyaver Osman]. Vechirnyi Kyiv: veb-sait. URL: <https://vechirniy.kyiv.ua/news/108880> (Last accessed: 19.02.2025). [in Ukrainian].
16. Shevchenko I., Brodskyi H. (2016) Psykholohichni osoblyvosti osobystosti maibutnikh dyryhentiv. [Psychological Characteristics of the Personality of Future Conductors]. Naukovi zapysky KDPU. Seriia: Pedagogichni nauky : zb. nauk. pr. Kirovohrad. Vyp. 143. P. 98-101. [in Ukrainian].
17. Ulrich J. Preparing the Conductor as Teacher. Music Educators Journal. Vol. 95. No. 3. 2009. P. 48-52.
18. Bernstein L. Tribute to Teachers. Original CBS Television Network Broadcast Date: teleperedacha. 1963. URL: <https://leonardbernstein.com/lectures/television-scripts/young-peoples-concerts/tribute-to-teachers> (Last accessed: 01.02.2025).